

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No2

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, fevral.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	40
Faxriddinov Temur Faxriddin o'g'li	
TEMIR YO'L YO'LLARINI TA'MIRLASH KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI.....	46
Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	

TEMIR YO'L YO'LLARINI TA'MIRLASH KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI

Allabergenov Sherzod Maksudbayevich

O'zbekiston Temir yo'llariga qarashli

14-sonli rels payvandlash MCHJ direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada temir yo'l transporti tizimida yo'llarni ta'mirlash bilan shug'ullanuvchi korxonalarining faoliyat samaradorligini oshirish masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etilgan. Temir yo'l infratuzilmasining texnik holati transport xizmatlari sifati, harakat xavfsizligi hamda iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatishi asoslab berilgan. Tadqiqot jarayonida yo'l ta'mirlash korxonalarining tashkiliy-iqtisodiy faoliyati, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish mexanizmlari tizimli tahlil qilindi. Zamonaviy texnologiyalar, raqamli boshqaruv tizimlari va innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali korxonalar samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: temir yo'l transporti, yo'l xo'jaligi, ta'mirlash korxonalari, ishlab chiqarish samaradorligi, raqamlashtirish, infratuzilma.

Abstract. This article examines, from both scientific-theoretical and practical perspectives, the issues of improving the operational efficiency of enterprises engaged in railway track maintenance within the railway transport system. It substantiates that the technical condition of railway infrastructure directly affects the quality of transport services, traffic safety, and overall economic efficiency. The study provides a systematic analysis of the organizational and economic activities of track maintenance enterprises, identifies existing challenges, and explores mechanisms for their mitigation. Based on the integration of modern technologies, digital management systems, and innovative approaches, scientifically grounded proposals and recommendations aimed at enhancing enterprise efficiency are developed.

Key words: railway transport, track maintenance, repair enterprises, production efficiency, digitalization, infrastructure.

Аннотация. В статье с научно-теоретической и практической точек зрения исследуются вопросы повышения эффективности деятельности предприятий, осуществляющих ремонт железнодорожных путей в системе железнодорожного транспорта. Обосновано, что техническое состояние железнодорожной инфраструктуры оказывает непосредственное влияние на качество транспортных услуг, безопасность движения и экономическую эффективность. В ходе исследования проведён комплексный анализ организационно-экономической деятельности путевых ремонтных предприятий, выявлены существующие проблемы и механизмы их устранения. Разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по повышению эффективности деятельности предприятий на основе внедрения современных технологий, цифровых систем управления и инновационных подходов.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, путевое хозяйство, ремонтные предприятия, производственная эффективность, цифровизация, инфраструктура.

KIRISH

Temir yo'l transporti mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri bo'lib, ichki va tashqi yuk tashish hajmining sezilarli qismi aynan ushbu transport turi orqali amalga oshiriladi. Temir yo'l infratuzilmasining barqaror va uzluksiz faoliyat yuritishi yo'llarning texnik holatiga hamda ularni ta'mirlash bilan shug'ullanuvchi korxonalar faoliyatining samaradorligiga bevosita bog'liqdir.

So'nggi yillarda yuk oqimlarining ortishi, harakat tezligining oshishi hamda ekspluatatsiya yuklamalarining ko'payishi temir yo'l yo'llariga bo'lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Shu sababli yo'l ta'mirlash korxonalarining

faoliyatini zamonaviy boshqaruv usullari va ilg'or texnologiyalar asosida takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi. O'zbekiston temir yo'llarida yo'lovchi tashish faqat iqtisodiy va mintaqaviy aloqalarni mustahkamlash uchungina emas, balki aholiga qulay va xavfsiz transport xizmatlari ko'rsatish nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, temir yo'l transporti tizimining samaradorligini oshirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ko'plab yo'lovchi tashish marshrutlarida harakat kechikishlari va transport vositalarining yetarli darajada samarali ishlamasligi, stansiyalar hamda terminal infratuzilmasining yaroqsiz holati, shuningdek, ko'plab eskirgan texnik vositalarning ekspluatatsiyada qolayotgani kabi holatlar hanuzgacha dolzarb bo'lib qolmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, temir yo'l transportida yo'lovchi tashish faoliyatining samaradorligini oshirish nafaqat transport tizimini takomillashtirishga, balki iqtisodiy samara olishga, xizmatlar sifatini yaxshilashga hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Temir yo'l xizmati iqtisodiyoti va atrof-muhit xususiyatlari nuqtayi nazaridan qaranganda, yo'lovchi temir yo'l iqtisodiyotini jonlantirish orqali foydalanuvchi tajribasini yaxshilashga qaratilgan so'nggi tartibga solish chora-tadbirlarining kutilgan natijalari to'liq amalga oshayotganini kuzatish qiyin.

Shu sababli, o'rta va uzoq muddatli nuqtayi nazardan tadqiqot olib borish, yangi ijtimoiy ehtiyojlarga moslashish, temir yo'l operatorlari va davlat organlari tomonidan ma'lumotlarning oshkoraligini ta'minlash hamda foydalanuvchilarning ehtiyoj va talablarini to'g'ri anglash maqsadida xorijiy tajribaga murojaat qilish zarur hisoblanadi. Temir yo'lni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni keng qamrovli yondashuv asosida tahlil qilish, jahon iqtisodiy forumlarida bildirilgan fikr-mulohazalarni inobatga olish va ularni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda temir yo'lni rivojlantirishga ko'maklashuvchi chora-tadbirlar bo'yicha muammoli jihatlarni tizimlashtirish hamda jahon mamlakatlari tajribasini o'rganish orqali mos modellarni ishlab chiqish imkoniyatlari kengayadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Temir yo'l infratuzilmasi iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri bo'lib, uning uzluksiz va samarali faoliyati temir yo'l yo'llarini ta'mirlash bilan shug'ullanuvchi korxonalarining iqtisodiy samaradorligiga bevosita bog'liqdir. Ushbu masala bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Xorijiy adabiyotlarda temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarining samaradorligini oshirish masalalari asosan aktivlarni boshqarish, hayotiy sikl xarajatlari (Life Cycle Costing), raqamli monitoring tizimlari hamda texnologik innovatsiyalar bilan uzviy bog'liq holda o'rganilgan. Jumladan, E. Andersson va P. Söderholm tadqiqotlarida temir yo'l infratuzilmasini saqlash jarayonida xarajatlarni optimallashtirish va profilaktik ta'mirlash ishlarining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ilmiy asoslab berilgan. Mualliflar rejalashtirilgan ta'mirlash ishlari favqulodda ta'mirlashga nisbatan ancha tejamkor ekanligini isbotlab berganlar.

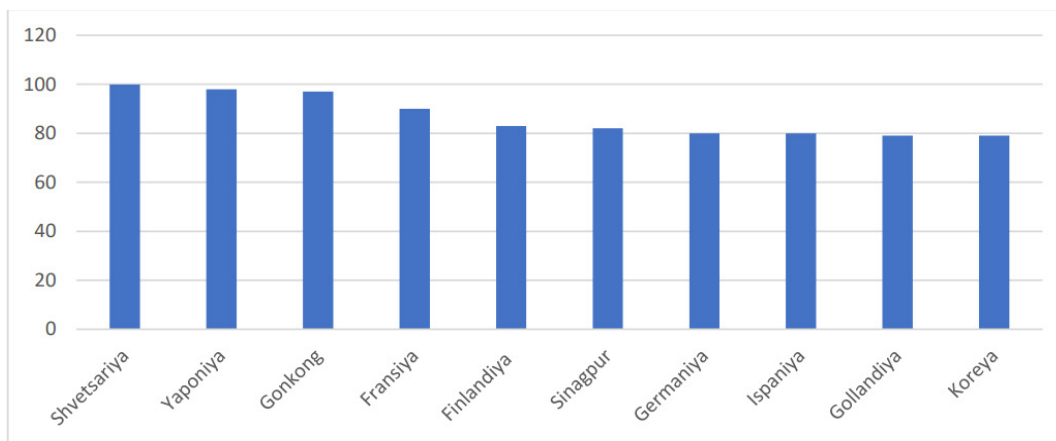
A. Kaewunruen va A. Remennikov tadqiqotlarida temir yo'l yo'llarini ta'mirlash jarayonida zamonaviy diagnostika usullari, jumladan, sensor texnologiyalari va raqamli modellashtirishdan foydalanish samaradorlikni oshiruvchi muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Mualliflar ta'mirlash ishlarining aniqligi va tezkorligi ishlab chiqarish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishini ta'kidlaydilar.

Rossiya va MDH mamlakatlari olimlarining ilmiy ishlarida temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarining iqtisodiy samaradorligi mehnat unumdorligi, asosiy fondlardan foydalanish darajasi hamda ta'mirlash texnikasining eskirishi bilan bog'liq holda tahlil qilingan. Xususan, V. N. Bogdanov va A. I. Petrov tadqiqotlarida texnik parkni yangilash va mexanizatsiya darajasini oshirish orqali ta'mirlash ishlarining tannaxsini pasaytirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida temir yo'l transporti korxonalarining samaradorligi ko'proq institutsional islohotlar, davlat investitsiyalari, resurslardan oqilona foydalanish hamda boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish nuqtayi nazaridan yoritilgan. O'zbekiston sharoitida temir yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xizmatlar sifatini oshirish orqali iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash masalalari alohida dolzarblilik kasb etadi.

Shuningdek, qator tadqiqotlarda temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarida iqtisodiy samaradorlikni oshirishda logistika jarayonlarini optimallashtirish, materiallar sarfini kamaytirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda xodimlar malakasini oshirish muhim omillar sifatida e'tirof etiladi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish ko'p omilli jarayon bo'lib, u texnologik, tashkiliy, moliyaviy va institutsional omillarning o'zaro uyg'unlashuvini talab etadi. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida ushbu omillarning kompleks baholanishi hamda ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini miqdoriy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan tadqiqotlar yetarli darajada emasligi mazkur mavzuning ilmiy dolzarbligini yanada oshiradi (1-rasm).

1-rasm. Dunyodagi eng yaxshi sharoitga ega temir yo'l transportlari, 2023-yil

Shveysariya temir yo'l transporti uchun eng qulay sharoitlarga ega bo'lgan mamlakatlar orasida birinchi o'ntalikka kirgan bo'lib, Yaponiya va Gonkong mos ravishda ikkinchi va uchinchi o'rinlarni egallab, yetakchi pog'onalarni band etgan. Fransiya to'rtinchi, Singapur beshinchi o'rinni egallagan bo'lsa, undan keyingi o'rinlarda Finlyandiya va Germaniya joylashgan. Ispaniya sakkizinchi o'rinni egallaganidan so'ng, to'qqizinchi va o'ninchi o'rinlarda Gollandiya hamda Koreya birinchi o'nlikni yakunlaydi.

Shveysariyaning temir yo'l tizimini o'rganish jarayonida uning mavjud ustunliklardan samarali foydalanilganligini qayd etish mumkin. Mamlakatning geografik jihatdan qulay joylashuvi va qo'shni davlatlar bilan yaqinligi temir yo'ldan foydalanish darajasining yuqori bo'lishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va unga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda ma'lumotlar O'zbekiston temir yo'llari tizimidagi yo'l ta'mirlash korxonalarining yillik hisobotlari, tarmoq statistik ma'lumotlari, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ochiq rasmiy manbalar asosida shakllantirildi. Shuningdek, xorijiy tajribani o'rganish maqsadida xalqaro tashkilotlar va ilmiy tadqiqotlarda keltirilgan statistik ko'rsatkichlardan foydalanildi. Olingan ma'lumotlar ishlab chiqarish xarajatlari, mehnat unumdorligi, asosiy fondlardan foydalanish darajasi va texnologik ta'minlanganlik ko'rsatkichlari kesimida tizimlashtirildi. Tahlil jarayonida taqqoslama tahlil, dinamik qatorlar tahlili hamda korrelyatsion tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalar asosida iqtisodiy samaradorlikka eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillar aniqlanib, ularning o'zaro bog'liqligi baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot doirasida temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarining iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar tizimli tahlil qilindi. Tahlil jarayonida ishlab chiqarish xarajatlari, mehnat unumdorligi, asosiy fondlardan foydalanish darajasi, texnologik ta'minlanganlik hamda boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi kabi ko'rsatkichlarga alohida e'tibor qaratildi.

Avvalo, korxonalarning iqtisodiy samaradorligini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar tahlili shuni ko'rsatdiki, ta'mirlash ishlarining yuqori tannarxi asosan texnika va mexanizmlarning eskirganligi, materiallar sarfining me'yorlardan yuqori bo'lishi hamda rejalashtirilmagan ta'mirlash ishlari ulushining katta ekanligi bilan izohlanadi. Rejalashtirilgan profilaktik ta'mirlash ulushining ortishi favqulodda ta'mirlash xarajatlarini kamaytirib, umumiy moliyaviy natijalarning yaxshilanishiga xizmat qilmoqda.

Mehnat unumdorligi bo'yicha o'tkazilgan tahlil natijalari xodimlarning malaka darajasi hamda ishlab chiqarish jarayonlarida mexanizatsiya va avtomatlashtirish darajasi o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Zamonaviy texnika va raqamli monitoring tizimlaridan foydalangan korxonalarda bir ishchiga to'g'ri keladigan bajarilgan ish hajmi an'anaviy usullardan foydalanayotgan korxonalarga nisbatan sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlandi.

Asosiy fondlardan foydalanish samaradorligi tahlili shuni ko'rsatdiki, fond qaytimi past bo'lgan korxonalarda texnik parkning eskirishi va foydalanilmayotgan quvvatlar ulushi yuqori. Aksincha, texnikani bosqichma-bosqich yangilash hamda ixtisoslashgan ta'mirlash mashinalaridan foydalanish fond qaytimini oshirib, ta'mirlash ishlarining tannarxini pasaytirishga imkon bermoqda.

Shuningdek, ta'mirlash jarayonlariga raqamli texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri

baholandi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, temir yo'l yo'llarining texnik holatini masofadan monitoring qilish, nuqsonlarni erta aniqlash hamda ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

O'tkazilgan korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, texnologik yangilanish darajasi, mehnat unumdorligi va ta'mirlash ishlarining tannarxi o'rtasida statistik jihatdan sezilarli bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Bu esa iqtisodiy samaradorlikni oshirishda innovatsion va tashkiliy omillarning ustuvor ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

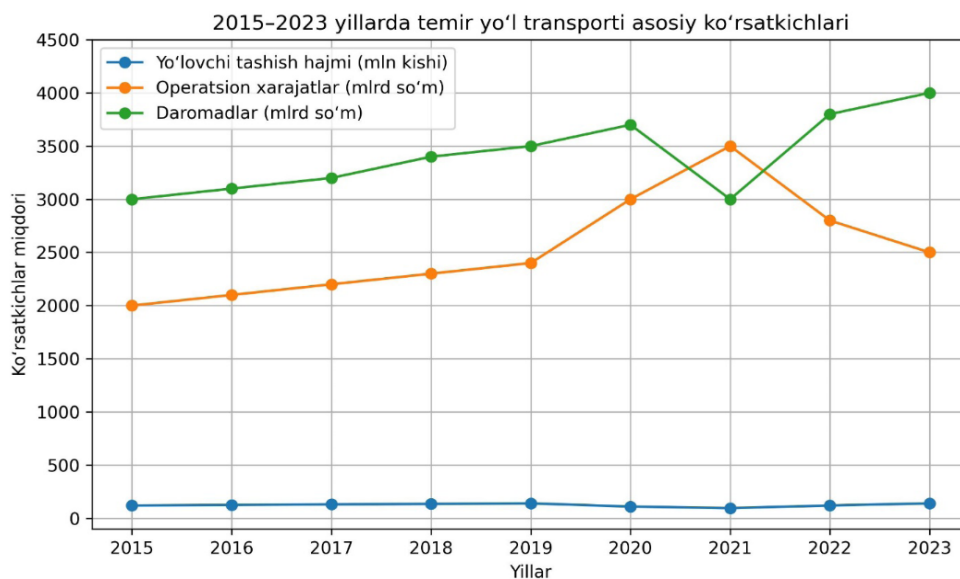
Umuman olganda, tahlil natijalari temir yo'l yo'llarini ta'mirlash korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun texnik va texnologik modernizatsiya, rejalashtirilgan ta'mirlash tizimini takomillashtirish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish hamda raqamli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish muhim yo'nalishlar ekanligini ko'rsatdi. Olingan natijalar keyingi bosqichda iqtisodiy samaradorlikni oshirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalarni ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur mamlakatda har yarim soatda poyezd qatnovi tashkil etilgan bo'lib, u dunyodagi jamoat transporti tizimlari orasida eng yirik temir yo'l infratuzilmasiga ega davlatlardan biri hisoblanadi. Mamlakatda jami 28 000 ta temir yo'l stansiyalari mavjud bo'lib, ular orasidagi masofa bir necha daqiqani tashkil etadi. Shveytsariya muayyan poyezddan qolib ketish bilan bog'liq muammolar deyarli mavjud emas, chunki yo'llar kesishmasi orqali istalgan manzilga yetib borish imkoniyati yaratilgan. Ushbu qulaylik shaharlararo qatnov tizimida ham to'liq yo'lga qo'yilgan.

Chiptalarni xarid qilish bilan bog'liq muammolar ham deyarli mavjud emas, aholining qariyb 70 % qismi chiptalarni raqamli shaklda xarid qilib sayohat qiladi. Mazkur mamlakatda temir yo'l operatorlari asosan to'rtta mamlakatning serqatnov yo'nalishlarini boshqaradi. Jumladan, Shveytsariya — SBB/CFF, Germaniya — ICE, Fransiya — TGV hamda Avstriyaga tegishli tezyurar RailJet kompaniyalari qat'iy jadval asosida harakatlanadi.

Temir yo'l transporti xizmatlari bo'yicha yetakchi o'rinda turuvchi Shveytsariyaning asosiy muvaffaqiyati xalqaro qatnovlarning yuqori darajadagi mashhurligi bilan izohlanadi. Xususan, Myunxen, Avstriya va Italiyaning nufuzli hamda tarixiy hududlariga borishda qulay marshrutlar mavjud bo'lib, valyuta qo'llanilishi bilan bog'liq muammolar uchramaydi. Shuningdek, stansiyalarda yo'lovchilarning adashib qolish ehtimoli juda past bo'lib, temir yo'l kompaniyasi xodimlari deyarli har bir bosqichda yo'lovchilarni yo'naltirib turadi.

Bundan tashqari, mamlakatda xususiy tezyurar poyezdlar xizmatlari ham faoliyat yuritadi va barcha yosh toifalari uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Jumladan, keksalar uchun yumshoq o'rindiqlar va maxsus magnitli hassalar taqdim etiladi, yosh bolalar uchun esa qatnov davomida mazmunli vaqt o'tkazish maqsadida turli o'yinchoqlar beriladi. Chekish uchun alohida vagonlar tashkil etilgan bo'lib, ularning havosi muntazam shamollatib turiladi. Shuningdek, agar yo'lovchi manziliga yetish uchun chipta xarid qilmagan bo'lsa, poyezd ichida chipta muddatini uzaytirish imkoniyati mavjud. Eng muhim qulayliklardan biri shundaki, poyezdlarda pul yechish va kodli to'lov apparatlari mavjud bo'lib, bu yo'lovchilarga safar davomida qulay xizmatlardan foydalanish imkonini beradi. Ushbu omillar Shveytsariya temir yo'l transporti xizmatlarining yuqori samaradorligini ta'minlab, uni dunyoda yetakchi o'rinlarga olib chiqmoqda (1-rasm).

1-rasm. 2015–2023-yillardagi temir yo'l transporti ko'rsatkichlari dinamikasi¹

¹ <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/8726>

2015–2023-yillar davomida temir yo'l transporti faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari bir xil sur'atda shakllanmaganini kuzatish mumkin. Yo'lovchi tashish hajmi, operatsion xarajatlar va daromadlar dinamikasi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri mutanosiblik mavjud emasligi transport sohasida iqtisodiy samaradorlik faqat tashish hajmi bilan emas, balki xarajatlar va daromadlar nisbatini hisobga olgan holda baholanishi lozimligini ko'rsatadi.

Yo'lovchi tashish hajmi 2015–2019-yillarda barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etgan. Ushbu davrda aholi harakatchanligi va temir yo'l xizmatlariga bo'lgan talab izchil shakllangan. Biroq 2020–2021-yillarda yo'lovchi tashish hajmining keskin kamayishi kuzatilib, bu holat tashqi cheklovlar va harakat intensivligining pasayishi bilan bog'liq bo'lgan. 2022–2023-yillarda esa yo'lovchi tashish hajmi tiklanib, transport xizmatlariga bo'lgan talabning asta-sekin barqarorlashganini ko'rsatadi.

Operatsion xarajatlar dinamikasi yo'lovchi tashish hajmiga nisbatan boshqacha yo'nalishda shakllangan. 2015–2019-yillarda xarajatlar bosqichma-bosqich oshgan bo'lsa, 2020–2021-yillarda ularning keskin o'sishi kuzatiladi. Bu davrda tashish hajmi pasayganiga qaramay, xarajatlarning yuqori darajada saqlanib qolishi temir yo'l transportida doimiy xarajatlar ulushi katta ekanligini hamda infratuzilmani saqlash bilan bog'liq xarajatlar tashish hajmiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq emasligini ko'rsatadi. 2022–2023-yillarda operatsion xarajatlarning pasayishi xarajatlarni iqtisodiy jihatdan optimallashtirish jarayonlari boshlanganini anglatadi.

Daromadlar dinamikasi esa nisbatan barqaror o'sish trayektoriyasiga ega bo'lgan. 2015–2020-yillarda daromadlar izchil oshgan bo'lsa, 2021-yilda vaqtinchalik pasayish kuzatilgan. Shunga qaramay, 2022–2023-yillarda daromadlar tez sur'atda o'sib, 2023-yilda eng yuqori darajaga yetgan. Bu holat tarif siyosatining qayta ko'rib chiqilishi, xizmat turlarining kengaytirilishi hamda yo'lovchi oqimining tiklanishi bilan bog'liq iqtisodiy omillar ta'sirida shakllangan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, temir yo'l transportida yo'llarni ta'mirlash korxonalari faoliyati samaradorligini oshirish transport infratuzilmasining barqaror ishlashini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Temir yo'l yo'llarining texnik holati yuk va yo'lovchi tashish jarayonlarining uzluksizligi, harakat xavfsizligi hamda transport xizmatlari sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar yo'l ta'mirlash korxonalarida texnik bazaning eskirganligi, tashkiliy boshqaruvning yetarli darajada takomillashmaganligi hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasining pastligi samaradorlikni cheklovchi asosiy omillar ekanligini aniqladi. Shu bilan birga, jadvallar asosida olingan natijalar ta'mirlash jarayonlarini raqamlashtirish va texnik modernizatsiya qilish ta'mirlash muddatlarini qisqartirish, ekspluatatsiya xarajatlarini kamaytirish hamda mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirish imkonini berishini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalarni amaliyotga joriy etish yo'l ta'mirlash korxonalarida ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, xarajatlar samaradorligini oshirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Xususan, GIS va sensor texnologiyalarini joriy etish nosozliklarni oldindan aniqlash imkonini berib, avariya holatlarning kamayishiga xizmat qiladi, KPI asosidagi boshqaruv tizimi esa korxona faoliyatining shaffofligi va natijadorligini oshiradi.

Umuman olganda, temir yo'l transportida yo'llarni ta'mirlash korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks yondashuv transport tizimining raqobatbardoshligini kuchaytirish, milliy logistika tizimini rivojlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari temir yo'l infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. Temir yo'l transporti sohasiga oid normativ hujjatlar.
2. World Bank. Railway Infrastructure Maintenance and Efficiency.
3. UNESCAP. Rail Transport Infrastructure Development.
4. Temir yo'l xo'jaligi va transport iqtisodiyoti bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
